

УДК:343.2

<https://orcid.org/0000-0002-8180-0960>
Киренко Сергій Георгійович,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального права

Юридичного факультету

Інституту управління, технологій та права

Державного університету інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

Мусієнко Ніна Олександрівна

студентка 2 курсу магістратури

заочної форми навчання

юридичного факультету

Державного університету

інфраструктури та технологій

м. Київ, Україна

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УКРАЇНІ: КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. У цій науковій роботі на основі аналізу Протоколу № 6 до Європейської конвенції про права людини про скасування смертної кари та Протоколу № 13 до Європейської конвенції про права людини про скасування смертної кари за будь-яких обставин, Кримінальних кодексів України, Китаю, Білорусі, законодавства Сполучених Штатів Америки, рішення Конституційного суду України, думок вчених, суспільства, історичних фактів, статистичних даних висвітлено одну із найдискусійніших тем як і вітчизняного, так і міжнародного законодавства в сфері кримінального права - смертна кара. Розкрито відношення суспільства та міжнародних організацій до цієї міри покарання. Обґрунтовані аргументи "за" і "проти" щодо застосування смертної кари. Проаналізований співвідношення та взаємозв'язок між правом людини на життя та смертною карою. Наведені історичні факти застосування цієї міри покарання в різних країнах Європи та Росії, а також розкрито причини та злочини, за які вона призначалась. Розкрито перспективу та наслідки для нашої держави на міжнародній арені щодо повернення смертної кари в Україні. Проаналізована готовність вітчизняного законодавства та правового стану в Україні для повернення виключної міри покарання. Наведені види та приклади застосування смертної кари в сучасний час у зарубіжних країнах (Китай, США, Японія, Білорусь). Проаналізовані статистичні дані країн, де діє смертна кара для визначення того, як вона впливає на рівень злочинності і доцільності її застосування цих територіях. Наведено власну думку щодо ставлення до використання смертної кари на території зарубіжних країн, України. Відображено процес та причини відмови України від цієї міри покарання.

Ключові слова: смертна кара, покарання, право на життя, права людини, гуманізм.

Annotation. This research work is based on an analysis of Protocol № 6 to the European Convention on Human Rights on the Abolition of the Death Penalty and Protocol № 13 to the European Convention on Human Rights on the Abolition of the Death Penalty under All Circumstances, Criminal Codes of Ukraine, China, Belarus, United States America, the decision of the Constitutional Court of Ukraine, the opinions of scientists, society, historical facts, statistics, covered one of the most controversial topics in both domestic and international law in the field of criminal law - the death penalty. The attitude of society and international organizations to this measure of punishment is revealed. Substantiated arguments "for" and "against" the use of the death penalty. The relationship and relationship between the human right to life and the death penalty are analyzed. The historical facts of application of this measure of punishment in different countries of Europe and Russia are given, and also

the reasons and crimes for which it was intended are revealed. The prospects and consequences for our country in the international arena regarding the return of the death penalty in Ukraine are revealed. The readiness of the domestic legislation and the legal situation in Ukraine to return the exceptional measure of punishment is analyzed. Types and examples of the death penalty in modern times in foreign countries (China, USA, Japan, Belarus, Russia) are given. The statistics of the countries where the death penalty is in force are analyzed to determine how it affects the level of crime and the appropriateness of its application in these areas. His own opinion on the attitude to the use of the death penalty in foreign countries, Ukraine. The process and reasons for Ukraine's waiver of this measure of punishment are reflected.

Key words: death penalty, punishment, right to life, human rights, humanism.

Постановка проблеми. Смертна кара - це позбавлення життя людини за вироком суду. Вона поширено використовувалася з ранніх часів на різних територіях. Ближче до сучасності, держави почали відмовлятися від такої міри покарання. Життя людини стало визнаватися найвищою цінністю, проте питання запровадження та скасування смертної кари до сих пір залишається однією із найдискусійніших тем у сфері кримінального права, бо є держави, які до сих пір застосовують цей вид покарання, адже думки с приводу цього дуже різняться: одні вважають, що це є стримуючим фактором злочинності та унеможливує вчинення повторного злочину засудженим, інші вважають, що смертна кара є неприпустимою у сучасному, гуманому суспільстві. Тому розгляд цього питання є важливим у сфері захисту прав людини та кримінальному праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі питання присвячені історичному, міжнародно-правовому аналізу смертної кари висвітлювались у роботах зарубіжних, та вітчизняних вчених, як Карпенка М.І., Бандуровича А.В., Федорова А.Л. Пилецкого С. Г. Гросса, С.Р., О'Брайена, В. Ф. Бойка, А. А. Музики, Є. С. Назимка, Ю.Ю. Феदिшина, Н.М. Михальської, Геця І. В, Мостепанюка Л.О, Isaak Erlich. Однак, питання смертної кари демонструють деякі розбіжності в міжнародному законодавстві. Тому подальшого дослідження потребують міжнародні нормативно-правові акти з питань захисту прав людини та смертної кари.

Мета роботи полягає у всебічному теоретичному дослідженні та у загальній характеристиці міжнародних кримінально-правових аспектів застосування смертної кари.

Виклад основного матеріалу. З часів початку формування суспільства у свідомості людей було уявлення про справедливість. Вона проявлялась у різних сферах життя, проте вона значно відрізнялась від сучасного уявлення цього явища. Вона полягала в тому, що за певні діяння людина повинна отримати те, що вона заслуговувала. Це породжувалось із внутрішнього та емоційного стану людини по відношенню до певних ситуацій. Так і з'явилось уявлення про злочин та покарання.

Як і уявлення про справедливість, так і покарання значно відрізняється від сучасного. Життя людини не визначалось на той час, як найвища цінність, та і не досить добре охоронялось законом. Так і з'явилась смертна кара. Вона застосовувалась до багатьох злочинів, незалежно від їх тяжкості: від злочинів невеликої тяжкості(крадіжка) до тяжких(вбивство). Також вона застосовувалась і в деяких країнах до сих пір застосовується до тих вчинків, які не є злочином, на думку більшості. Наприклад, подружня зрада.

Звертаючись до історії країн та раннього судочинства, смертна кара - дуже розповсюджене явище. Вона сприймалась, як звичайний вид покарання за злочини будь якого-виду. Цей вид покарання в різні часи був поширений у всіх частинах світу.

На думку Сотниченка, вид злочину за який застосовувалася найвища міра покарання залежала від прагнення влади підкорити правову систему та для зупинення масової злочинності у часи війни та епідемії. Тобто, чим сильніше влада та гірша ситуація на певній території - тим більше видів злочинів, за яку призначалась смертна кара.

До речі, смертна кара проводилась найчастіше публічно. [1, с. 108-109]Це слугувало для народу, як приклад сили тодішньої влади та тим, що за злочини буде обов'язкове покарання. Тобто, тоді влада діяла шляхом залякування.

Яскравий приклад - країни середньовічної Європи. Смертна кара призначалась спочатку за злочини проти влади, релігії. Релігійними злочинами та злочинами проти церкви займалася інквізиція - судово-поліційна

організація, створена в XIII ст. католицькою церквою для боротьби з опозиційними або ворожими (єретичними) релігійними течіями, яка діяла майже в усіх католицьких державах (Італії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Португалії, Франції та ін.).[2, с. 38]

Головним завданням інквізиції було досягнення “чистоти віри”. Папа Інокентій IV у 1252 році дав дозвіл Інквізиції застосовувати процедури, що заподіює людині муки і біль, незалежно від обставин і цілей. Не мало значення той факт, що тортури можуть закінчити покарання або позбавити життя людини. Наймасштабніше тортури застосовувала світська влада. Так як світогляд тих часів відрізнявся від сучасного, то злочини проти віри вважалися більш серйознішими, ніж злочини проти життя, держави. Інквізиція була законним явищем та мала свій установлений судовий процес. Завданням було не позбавлення життя людини, очищення душі. Обвинувачений не мав права захищатися, він міг тільки покаятися. Після покаяння обвинувачений передавався державній владі, яка і призначала міру покарання.

Найвідомішими жертвами інквізиції була Жанна Д'Арк. Англіїці, щоб виправдати свої поразки, звинуватили її у зв'язках із дияволом і передали до рук інквізиції. Дівчину змусили зректися своїх «помилочок», поставили тавро єретички і 30 травня 1431 року пішли на вогнище, прив'язавши до стовпа на площі міста Руан. Через 25 років за клопотанням Карла VII, який і пальцем не поворушив для порятунку Жанни, процес був переглянутий і нещасну визнали невинною.

Галілео Галілей - відомий фізик, був засуджений інквізицією за те, що він висунув теорію про те, що Земля обертається. На жаль, це не збіглося із уявленнями про будову Всесвіту із погляду церкви та релігії. На думку автора, інквізиція діяла такими способами і засуджувала людей через неосвіченість. Уявлення церкви про релігію дуже гальмувала розвиток як і науки, так і правової системи.

Для зупинення масової злочинності у часи війни, епідемії смертна кара застосовувалась владою навіть за бродяжництво. Французи карали фальшивомонетників карою у вигляді заживо зварювання у казані. У Середньовіччі не було ні толерантності, ні уявлення цінності життя. Це, наприклад, хоча б пояснюється тим, що смертна кара була театральним видовищем - для цього створювали спеціальні декорації, костюми і публічно страчували людини, щоб у глядачів викликати емоції. Цей висновок зробив Михайло Юдов у своїй праці[3, с. 450]

У нацистській Німеччині вико безліч смертних вироків через підвищення в берлінській в'язниці Плотцензее. Засуджених містили в наручниках в підвалі, звідки чиновник приводив їх для страти. Приміщення, де здійснювалася смертна кара, було розділене уперек чорною завісою, що засмикувалася при її звершенні, але іноді не приховувалася від ув'язненого, який очікував своєї черги на смертну кару до наступного. Коли приводили засудженого, прокурор оголошував: «Обвинувачений! Ви засуджені На судовою палатою до смертної кари через підвищення і зараз кат виконує свій обов'язок». При страті був присутній адвокат засудженого, який не мав права розголошувати хід езекуції [4, с. 66]

У Росії до революції 1917 р. публічно сповіщали про виконання кожного смертного вироку. У перші роки радянської влади розстріл за вироком суду виконувався органами Наркомату юстиції, ВНК (ГПУ, ОГПУ), частіше прямо у дворі цих установ. Розстрілюваних виводили з підвалу вночі, засліплювали фарами вантажівок і відкривали по них вогонь. Шум заведених моторів заглушав постріли. Страти здійснювалися не публічно, а в підвалах спеціальних «розстрільних в'язниць». Звуконепроникні підвали цих в'язниць обладнані спеціальною доріжкою, крокуючи якою засуджений отримує кулю в потилицю й омивається автоматичним пристроєм для змивання крові [4, с. 65]

Не звертаючись до законодавства важливість право на життя людини очевидна. Наприклад, стаття 3 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 року, говорить про те, що кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність.

Право на життя - природне право - є невід'ємним та невідчужуваним. Це полягає в тому, що держава не має можливості як і відняти це право, так і дарувати його, в гіршому випадку остання здатна лише позбавити людину життя. Крім того, неможливим[5, с. 43] вважається і відділення від людини як життєдіяльної істоти певних якостей, якими її наділяє це право, без явної загрози втратити в цій людині члена суспільства[6, с. 27]

Незважаючи на тривалу історію розвитку та визнання цього права, на універсальному рівні право на життя вперше було закріплено тільки в 1948 році у Загальній декларації прав людини. Наразі, право на життя людини закріплене в більшості міжнародних, та внутрішніх законодавчих актів. Смертна кара суперечить багатьом міжнародним документам. Життя людини визнається найвищою цінністю. Позбавлення людини життя - прямий злочин. Це порушує будь-які правові, природні, суспільні, моральні цінності. Не існує єдиної точки зору світового співтовариства на проблему скасування смертної кари. У даному випадку, мова про взаємозв'язок даного інституту з правом на життя. Конституція України від 28 червня 1996 року має статтю 27, що закріплює «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави — захищати життя людини», що є свідченням вибору Україною європейських природно-правових цінностей.

За думкою Матузова, «право на життя – перше фундаментальне природне право людини, без якого всі інші права втрачають сенс» [7, с. 198].

Смертна кара, на думку Беккарія, неприйнятна з трьох причин:

- ніхто не має права позбавляти життя і тим більше віддавати життя на свавілля судді;
- життя – найвище благо і його насильницьке припинення не входить до компетенції суспільного договору.

Багатовіковий досвід говорить, що тортури і смертна кара не лякають нікого і нікого ще не втримали від нанесення суспільству шкоди, навпаки, приклад людини, протягом тривалого часу позбавленої волі і вимушеної тяжко працювати, утримує від вчинення злочинів, адже відкриває перспективу більш болісну, ніж смерть, яка, хоч і насильницька, але миттєва.

Але, якщо аналізувати міжнародне законодавство, а саме статтю 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, в якій наголошується що, право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

Необхідно взяти до уваги і статтю 3 цієї Конвенції, у якій проголошується те, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Сама ця Конвенція, а саме пункт 2 та 3, є найбільш суперечливі у питанні призначення смертної кари. Для прикладу слугують справи Європейського суду з прав людини.

Справа ЄСПЛ у рішенні від 02.03.2010 року Рішення ЄСПЛ від 02.03.2010 року в справі. «Al-Saadoon и Mufdhi v. the United Kingdom» (заява № 61498/08) жертвами Конвенції стали два мусульманина, громадяни Іраку, яких звинуватили в убивстві двох британських солдат, що вторгнулися в Ірак. У своїй скарзі вони посилаються на ризик бути покараними через повішення. ЄСПЛ зазначив, що смертну кару, яка приводиться до виконання органами державної влади як умисне позбавлення життя, що завдає фізичного болю та страждань, необхідно кваліфікувати як нелюдське та таке, що принижує гідність поводження, що порушує ст. 3 Конвенції. До речі, найгучніші справи, які були в ЄСПЛ із питаннями щодо статей 2 і 3 Конвенції мали відношення до осіб, які були засуджені за тероризм.[8]

У 2002 році Рада Європи зробила важливий крок назустріч скасуванню смертної кари за будь-яких обставин, прийнявши Протокол № 13 до Європейської конвенції про права людини. Це призвело до повного скасування смертної кари, навіть по відношенню до злочинів, скоєних у воєнний час.[9, с. 120]

В силу цього в державах, у статті 1 цього Протоколу проголошується, що смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено. Найважливіше питання, На думку автора, стосується захисту права на життя - застосування смертної кари до засуджених. Беручи до уваги, що сучасне суспільство направлене на збереження правових, моральних, етичних цінностей, гуманізації, в багатьох державах світу цей вид покарання все ще застосовується як найвища міра покарання.

В конституціях країн однією із статей являється, що кожна особа має право на життя. Але, якщо взяти до прикладу Конституцію Республіки Білорусь, яка являється єдиною із країн СНД і

Європи(територіально), яка використовує смертну кару, як найвищий вид покарання, то стаття 24 проголошує те, що кожен має право життя. Держава захищає життя людини від будь-яких протиправних посягань.

Смертна кара щодо її скасування може застосовуватися відповідно до закону як винятковий захід покарання за особливо тяжкі злочини і лише згідно з вироком суду.

Тобто, право на життя існує, але воно може позбавлене самою державою.

Якщо порівняти Конституцію України та Конституцію Республіки Білорусь саме за структурою, то перший Розділ Конституції Республіки Білорусь, який має назву Основи конституційного ладу, де зроблений акцент саме на владі. У Конституції України право на життя, яке має найвищу цінність, закріплено саме в першому розділі статтею 3. З цього можна зробити висновок, що влада, закон і конституційний лад у Білорусі має вищу цінність, ніж життя людини.

Смертна кара порушує право на життя на міжнародній арені, але це не вважається порушенням в Республіці Білорусь.

Якщо взяти до прикладу Сполучені Штати Америки, які вважають себе на міжнародній арені найкращими захисниками прав людини, але при цьому вони застосовують смертну кару на законодавчому рівні в 23 штатах із 50. Суперечність в тому, що на законодавчому рівні порушується найважливіше право людини, яке в більшості країн світу визнається на міжнародній арені - право людини на життя.

США спираються на досконалу судову систему, але наразі в камері смертників перебуває близько 4% засуджених до смертної кари вважаються невинними.

Тобто, ці особи не змогли забезпечити право на справедливий суд і можуть бути позбавлені життя незаконно. Гросс із колегами проаналізували частоту випадків реабілітації засуджених до страти в'язнів, чий судові справи належно відслідковувало американське Бюро юридичної статистики. Раніше науковці виявили, що менше 0,1% тюремних вироків ведуть до камери смертників, однак судові розгляди найважчих злочинів (за які загрожувала смертна кара) зумовили 12% усіх рішень про реабілітацію засуджених, ухвалених впродовж 1989-2012 років.[10, с.19]

Також, США аргументують використання смертної кари зменшення кількості злочинів, дослідження спеціалістів не підтверджують ролі смертної кари як стримуючого фактору. Прикладом тому може слугувати США, де в штатах зі смертною карою чисельність убивств на сто тисяч населення тільки більше, ніж в штатах, без неї.

Як відомо, однією із цілей покарання є попередження скоєння злочинів[11] Виникає логічне питання: чи є доцільним позбавляти людину права на життя, якщо це не є корисним для суспільства? На думку автора, ні.

На думку В. Ф. Бойка, А. А. Музики, Є. С. Назимка, Ю.Ю. Федішина, смертна кара не може бути виправданою як ефективний засіб у боротьбі зі злочинністю. Ця міра покарання не належить до чинників, що стримують злочинність. Це підтверджують кримінологічні дослідження: кількість злочинів проти життя людини не зменшується зі збільшенням судових вироків про призначення смертної кари. Упродовж майже 40-ка років кількість умисних убивств зростала, незважаючи на застосування виняткової міри покарання.

Отже, із позиції запобігання злочинності смертна кара себе не виправдовує порядку виконання і відбування покарання у виді довічного позбавлення волі у зарубіжних країнах[12, с. 343] Н.М. Михальська вважає, що з позицій загальнолюдської й перебудованої суспільної моралі страта є кроком назад в еволюції суспільства [13, с. 204]. Смертна кара це порушення основних прав людини: вона суперечить праву на життя і праву не піддаватися жорстокому, нелюдському і принижуючому гідність поведженню. Вища міра покарання підриває цивільні взаємини в суспільстві і завдає шкоди гідності його членів.

Складний зміст права на життя породжує різні уявлення про правомірність застосування смертної кари. Це пояснюється неоднаковими підходом не тільки до оцінки правових цінностей, закріплених у законодавстві, а й до самого життя в цілому. Правосвідомість народу формує обрана ним релігія, його звичаї, традиції, мораль, історія, Отже, у той час, коли певне суспільство повністю відмовляється від виняткової міри покарання, визнаючи абсолютне право на життя, інше – залишає

за собою застосування цього інституту. Однак з часом можливість застосування смертної кари дедалі стає вузькою та складною.

ЄСПЛ досі не висловив своєї позиції чи слід вважати смертну кару порушенням права на життя. Суд, як правило розглядає справу в контексті ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Важливим поштовхом для зменшення рівня смертної кари було б затвердження на міжнародно-правовому рівні переліку злочинів, за які передбачається смертна кара. Йдеться про особливо важкі злочини. Це може вберегти велику кількість людей, які засуджені на це покарання через традиції чи віросповідання в арабських, африканських країнах та Китаї [14, с. 58].

У багатьох країнах світи наразі скасований вид найвищої міри покарання як смертна кара. Рішенням Конституційного Суду України № 11- рп/99 від 29 грудня 1999 року визнано, що смертна кара суперечить Конституції України. Остаточою як вид покарання її скасовано у 2000 році. Кримінальним кодексом України 2001 року вже не передбачено смертної кари як виду покарання.

Такий вид покарання на території був України із часів СРСР. Реалізація відбулася через розстріл. Смертна кара встановлювалася за особливо небезпечні злочини проти держави, проти життя, правосуддя, за воєнні злочини (в умовах воєнного стану чи бойової обстановки). Після розпаду Радянського в 1991 році продовжував діяти Кримінальний кодекс УРСР 1960 року, в якому смертна кара передбачалася як виняткова міра покарання у виді розстрілу. Кримінальним кодексом України смертна кара передбачалася у 33 складах злочинів, у тому числі в 11 злочинах проти держави й 16 військових злочинах [15, с.534]

Розпад СРСР та здобуття Україною незалежності дуже поступово вилучали с кримінально законодавства такий вид покарання, як смертна кара

І хоча з проголошенням Незалежності України майже всі положення про смертну кару були вилучені, проте практика застосування смертної кари продовжувалася. Так за роки незалежності з 1991-1997 в Україні було виконано 612 страт [16].

24 Серпня 1991 року Україна здобула незалежність і почала курс на побудову правової держав. яка повинна відповідати міжнародним стандартам.

1992 року Україна виявила бажання стати членом Ради Європи. Для цього потрібно було державі потрібно було відмовитися від смертної кари. Вилучення смертної кари з переліку покарань вітчизняного законодавства відбувалося внаслідок процесів євроінтеграції України.

Затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р. “Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу” першим пунктом “Адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини” першої глави “Основні напрями інтеграційного процесу” передбачала “зближення із сучасною європейською системою права”, що, за задумом розробників Концепції, забезпечить приведення вітчизняного законодавства “до рівня, що склався у державах – членах ЄС.

З 1995 року беручи до уваги бажання народу України побудувати демократичну і правову державу європейського рівня, визнання України державою на міжнародній арені буд накладено мораторій на виконання смертної кари, до скасування її як виду покарання .

Однак, дійшовши висновку, що рішення про мораторій було прийнято без дотримання належної процедури (саме у цей період і розстріляли Анатолія Кривобока(Тимофєєва) - останнього засудженого на території України, до якого була застосована смертна кара. Був звинувачений у 13 вбивствах) мораторій порушувався і призначення та виконання смертної кари фактично продовжувалось до березня 1997 р., про що неодноразово повідомляв у засобах масової інформації колишній міністр юстиції. Рената Волвенд, як представник Ради Європи, попереджувала та негайно закликала припинити застосовувати на території України смертну кару, посилаючись на те, що Україна взяла на себе зобов'язання. Такий стан речей безсумнівно привів би до виключення України з Ради Європи, але в 1997 році мораторій на виконання смертних вироків знову почав діяти.

Треба згадати, що Європейська конвенція з прав людини та основних її свобод в оригінальній її редакції не забороняла застосування цього виду покарання. Проте, держава, щоб вступити до Ради Європи, взяла на себе зобов'язання скасувати смертну кару

Безумовно, керівництво держави виявило на це політичну вол. У жовтні 1997 р. ці факти підтвердив другий Президент України Л. Кучма, завіривши на міжнародній арені, що найвища міра покарання - смертна кара більше ніколи не буде застосовуватися на території України.

Рішенням Конституційного суду України від 29 грудня 1999 року було визнано, що положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають смертну кару як вид покарання, визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними). Цим рішенням остаточно було закрито шлях до її відновлення. У зв'язку з цим 2000 року Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України визнавши такими, що не відповідають вимогам Основного Закону, норми колишнього Кримінального Кодексу. [17, 131].

3 грудня 2002 р. Верховна Рада України направила до Ради Європи прийнятий Закон «Про ратифікацію Протоколу 13 до Європейської конвенції з прав людини. Протокол, який укладений у Вільнюсі 36 державами, виключає застосування смертної кари як у мирний, так і військовий час.

Таким чином наша держава остаточно позбулася смертної кари. До внесення законодавчих змін з моменту ухвалення Рішення Конституційного суду минуло кілька місяців. Встигли оскаржити вирок в якому призначалась смертна кара семере засуджених. Вони отримали максимально можливе на той час покарання — 15 років в'язниці. Ті особи, які не встигли оскаржити вирок, цей вид покарання замінили довічним ув'язненням. Воно являється гуманним еквівалентом смертної кари, який встановив Конституційний суд України і діє на теперішній час.

Щодо семи осіб, які отримали 15 років позбавлення волі, неодноразово піднімалось питання щодо зміни виду покарання на довічне ув'язнення. Проте, Кримінальному кодексі України стаття 5, у якій йдеться про зворотню дію закону унеможлиблює призначення більш суворішого виду покарання, адже якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи відповідно до Кримінального кодексу України. Тому стаття 5 унеможлиблює призначення цим особам більш суворішого виду покарання.

Новий вид кримінального покарання, запроваджений Законом № 1483, - довічне позбавлення волі - є менш суворим видом покарання порівняно із смертною карою. Цей висновок Конституційного Суду України ґрунтується на тому, що при застосуванні довічного позбавлення волі забезпечується невід'ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин; у санкціях статей, що передбачали покарання за особливо тяжкі злочини, у тому числі умисні вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин, замість смертної кари встановлено довічне позбавлення волі як найбільш суворий вид покарання у переліку кримінальних покарань

У 2020 році найвідоміші страти відбулися в Китаї, Ірані, Єгипті, Іраку та Саудівській Аравії – саме в такому порядку.

На сьогоднішній день Китай найширше застосовує смертну кару, як вид покарання, але справжні масштаби застосування страти в Китаї невідомі, оскільки ці дані класифікуються як державна таємниця; світова цифра, принаймні, 483 особи, зафіксована у 2020 році, не включає тисячі страт, які, ймовірно, були проведени в Китаї.

За винятком Китаю, 88% усіх страт, про які повідомляється, сталися лише у чотирьох країнах - Ірані, Єгипті, Іраку та Саудівській Аравії.

У сучасному світі існує два найпоширеніші способи виконання смертної кари: розстріл та смертельна ін'єкція. Раніше використовували електричний стілець з напругою у 2700 вольт. Востаннє його застосовували у США в 2010 році. В менш цивілізованих країнах зі злочинцями розправляються більш жорстокими способами. Як, наприклад, в Ірані, Пакистані та Індії. Там приречених на смерть виводять на головну площу міста і забивають камінням, кийками, привселюдно вішають або обезголовлюють.

Способи виконання смертної кари:

1. Розстріл(Китай, Білорусь. Північна корейя)

2. Смертельна ін'єкція(Китай, Японія, США)
3. Електричний стілець(США)
4. Повішення(Індія)
5. Обезголовлення(Саудівська Аравія)
6. Газова камера(Ємен)
7. Побиття камінням(Іран, Бруней)

Серед усіх країн, де дозволена смертна кара, найбільше вбивають в Ірані, Саудівські Аравії, Іраку та Пакистані, Китаї. Щороку кожна із цих країн лишає життя від сотні до 500 людей. Переважно, публічні страти там застосовують за наркотики, нетрадиційну сексуальну орієнтацію або неправильні життєві погляди.

Говорячи про досвід використання смертної кари у світі, яке затверджено законодавчо, то лідером є Китай. Відповідно до статті 46 Кримінального кодексу Китаю, смертну кару не застосовують до осіб, яким на момент скоєння злочину було менше 18 років. Наразі, під цей вид покарання також попадають вагітні жінки. Зараз до вагітних жінок використовують примусове переривання вагітності, а потім застосовують смертну кару.

Відповідно до статті 50 Кримінального Кодексу Китаю особа може отримати відстрочку терміном на два роки. Під час цього строку, якщо особа не вчиняє умисний злочин, то до неї смертна кара застосовуватися не буде

Застосування найвищої міри покарання реалізують через смертельну ін'єкцію, яку використовують до осіб, які вчинили злочини в сфері економіки чи злочини пов'язані з корупцією(спочатку засудженому вводять знеболююче, потім ціаністий калій, який призводить до повної зупинки дихання)або шляхом розстрілу, який використовується до осіб, яких засуджено за вбивство або наркотогівлю.. Після розстрілу сім'ї померлого відправляють квитанцію для оплати використаних для розстрілу куль.

До 2014 року держава, після смерті засудженого смертною карою, держава могла продавати його органи для трансплантації. З 2014 року це стало можливим тільки після згоди засудженого.[18]

На думку автора, використання органів засудженого після його смерті раціональне і правильне рішення, адже це може врятувати не одне життя.

Смертну кару підтримує більшість населення Китаю. На думку автора, це пов'язане з тим, що їх світогляд значно відрізняється від світогляду населення інших країн світу. Смертна кара протягом історії Китаю завжди була використовувалась. І численні потрясіння, кризи, конфлікти зробили їх, можливо, більш холоднокровними.

Якщо проаналізувати зміни в законодавстві Китаю, які стосуються смертної кари, то можна помітити тенденцію на пом'якшення цього виду покарання. Наприклад, це відображається в тому, що наразі більше використовують ін'єкційний спосіб позбавлення життя людини, як більш гуманний. Також смертна кара перестала використовуватися для низки злочинів. Було нещодавно скасовано смертну кару за 13 злочинів, а через чотири роки скасування цього виду покарання було застосовано ще до 9 злочинів.

Нещодавно у рамках боротьби з корупцією Верховний народний суд і Верховна народна прокуратура спільно ухвалили нове рішення. Згідно з новим правилом, смертна кара буде застосовуватися до чиновників, які отримали хабар на суму від 3 млн юанів, а це близько 463 тисяч доларів [19]

Пом'якшення в питаннях смертної кари пов'язане зі стабілізацією економічної, соціальної, воєнної сфери.Смертна кара не може бути заборонена на універсальному рівні. Причиною цього є розбіжності в переліку злочинів, за які може бути призначена виняткова міра, а також допустимість смертної кари в загальному.

Японія є однією з розвинутих країн світу, де досі чинна смертна кара. Вона є крайньою мірою і присуджується тільки за особливо тяжкі злочини. Кримінальне законодавство узаконило смертну кару із традиційного права.

За останні 20 років в Японії лише у 2011 році не виконували смертний вирок. У 2012 році було виконано 7 вироків.

За Кримінальним кодексом Японії за 13 злочинів встановлюється смертна кара. До смертної кари вдаються лише тоді, коли злочин несе масштабні негативні наслідки для суспільства та дуже серйозним, на кшталт масового вбивства, тероризму, державної зради та ще низки окремих випадків, що можуть мати катастрофічні наслідки (наприклад, спричинення потопу, здатного пошкодити будівлю, потяг чи шахту).

Смертна кара передбачена за ряд державних злочинів, в тому числі за внутрішнє повстання і замах на нього (ст. 77) – для ватажків; посягання на зовнішню безпеку (ст. 81).

Даний вид покарання може бути застосований за підпал будівель, транспортних засобів, суден, шахт, які використовуються людьми або в яких перебувають люди (ст. 108). Неальтернативна (в якості єдиного покарання) смертна кара передбачена за посягання на зовнішню безпеку (ст. 81). (Кримінальний кодекс Японії: Закон № 45 від 24 квітня 1907 р.)

В інших випадках – альтернативно з різними видами позбавлення волі (безстрокового або на певний термін). Оскільки вирок зі смертною карою підлягає обов'язковому затвердженню міністром юстиції Японії, реальне виконання смертної кари залежить від того, противник або прихильник смертної кари займає цей пост. Фактично страта в Японії застосовується надзвичайно рідко, і там давно обговорюється питання про її скасування. В Японії смертна кара призначається навіть жінкам і літнім людям. Наприклад, в серпні 2007 р. в один день були страчені відразу троє осіб, вік яких становив 60, 63 і 69 років. Всі троє були визнані винними в скоєнні неодноразових вбивств[20]

У 2014 році суд в Японії засудив до смертної кари Тісако Какехі — жінку, яка отруїла трьох своїх чоловіків, а також здійснила замах на життя ще одного. Судовий розгляд у справі "Чорної вдови" став одним з найтриваліших за всю історію Японії. У червні 2021 року суд відхилив апеляцію Какехі про скасування вироку про смертну кару. Зараз серійній вбивці 74 роки.

Тим часом, опитування громадської думки, що проводяться Канцелярією кабінету міністрів, показують, що 80—85 % населення підтримують збереження смертної кари. Тут у цьому плані особлива політична культура, яка сформувалася під впливом обцинної свідомості, національної психології та менталітету та підтримується владою через засоби масової інформації.

Сполучені Штати – єдина західна демократія, яка все ще допускає такий спосіб найвищої міри покарання. За даними інформаційного центру з питань смертної кари, понад 70% країн світу, включаючи всі країни Європейського Союзу та Україну (це обов'язкова умова для перебування держави в Раді Європи), цілковито скасували смертну кару в законодавстві та на практиці.[21]

У США смертна кара дозволена на законодавчому рівні у штатах Алабама, Айдахо, Аризона, Арканзас, Вайоминг, Джорджія, Індіана, Каліфорнія, Канзас, Кентукки, Луїзіана, Міссісіпі, Міссурі, Монтана, Небраска, Невада, Огайо, Оклахома, Орегон, Пенсильванія, Південна Дакота, Південна Кароліна, Північна Кароліна, Теннессі, Техас, Флорида, Юта[22]

У 12 штатах смертна кара є обов'язковим і єдиним заходом покарання. До таких випадків відносяться випадки засудження за державну зраду (у 12 штатах), свідомо неправдивий донос або неправдиві свідчення, внаслідок яких невинний зазнає смертної кари (5 штатів), вчинення дій, що спричинили аварію поїзда та загибель людей (у 3 штатах).

У 16 штатах страту можна застосувати до дітей, починаючи з 7 років, у 3 штатах - з 8 років, ще в 3 штатах - з 10 років, а врешті 19 - з 12-18 років. За даними професора Х. Бідау, за останні 50 років принаймні 70 (за іншими даними близько 200) неповнолітніх були страчені. Одним із наймолодших був 14-річний У. Дарден, страчений 1988 р. у Флориді на електричному стільці[23, с. 192]

У Сполучених Штатах смертна кара діє на двох рівнях. Федеральний уряд здійснює смертну кару відповідно до законів, прийнятих Конгресом, в той час як окремі штати і території визначають свою власну політику покарання. Історично всі страти, за винятком кількох, проводилися на державному рівні. Для осіб, які очікують на виконання смертного вироку у виконанні на федеральному рівні, президент є єдиною особою, яка має право на помилування. Клопотання про заміну смертної кари іншим заходом покарання має бути подане не пізніше 30 днів після того, як засуджений отримає повідомлення від тюремного бюро про призначену дату страти. Згідно з новими керівними принципами, засуджений також повинен бути повідомлений про дату страти не менше ніж за 120 днів до її здійснення. Процедура помилування у різних штатах відрізняється, і зазвичай здійснюється губернатором чи консультативною радою, чи обома одночасно. У

всіх випадках має бути надіслано офіційне прохання про помилування. Згідно з Єдиним кодексом військової юстиції, лише президент має право заміни смертної кари іншим заходом покарання. Більше того, жоден військовослужбовець не може бути страчений до отримання дозволу президента про виконання смертного вироку.[24]

Протягом розвитку суспільство розробили деякі правила застосування смертної кари. Це певні правові норми, які відносяться до законодавчого закріплення смертної кари та відношення держави до засудженого. Вони формують певний механізм захисту особи, що вчинила злочин, до якої може бути застосована ця виняткова міра покарання.

Ця найвища міра покарання повинна бути законодавчо закріплена. Вона також в більшості країн має вікові обмеження. Смертна кара має застосовуватися лише до тих осіб, які вчинили злочин, за який передбачена ця міра покарання. Судовий процес повинен бути справедливий, права людини ні в якому разі не повинні порушуватися.

Як відомо, що наразі йде тенденція щодо відміни смертної кари у світі. На теперішній час це є одне з найдискусійніших у кримінальному праві питань: чи потрібна смертна кара, чи ні. Європейські організації закликають країни, які використовують цей вид покарання, відмовитись від нього. Головним аргументом в цьому питанні виступає право на життя людини, гуманність.

На міжнародному рівні було прийнято кілька інструментів, що забороняють застосування смертної кари, зокрема:

- Другий Факультативний протокол до Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права, спрямований на скасування смертної кари.
- Протокол № 6 до Європейської конвенції про права людини про скасування смертної кари та Протокол № 13 до Європейської конвенції про права людини про скасування смертної кари за будь-яких обставин.
- Протокол до Американської конвенції про права людини щодо скасування смертної кари.

Проте, аналізуючи міжнародне законодавство, думки учених та політологів, можна зробити висновок, що є вагомі аргументи збереження, запровадження смертної кари вперше в країну, або повторно, після її відміни.

Американський вчений Ісак Ерліх вважає, що одна додаткова страта на рік могла дати такий результат, як зменшення кількості вбивств на 7–8 випадків.[23] Якщо взяти до уваги те, що головною метою покарання є виправлення злочинця, то особи, які становлять серйозну суспільну небезпеку, що засуджені за серійні вбивства, зґвалтування педофілію, тероризм, виходячи або втікаючи з в'язниці продовжують вчинювати ці злочини, то чи є доцільним зберігати життя цим особам, якщо головна мета покарання не виконалась?

До прикладу, російський маньяк Юрій Спарихін, якому 58 років, за яких 42 він провів у в'язниці, втік із місця позбавлення волі, скоїв напад на двох охоронців та вже на волі вбив двох людей. З цієї ситуації, можна зробити висновок, що особа за такий термін перебування у в'язниці не виправилась, а навпаки, продовжувала чинити злочини. Чи є сенсом залишати життя, якщо він становить серйозну суспільну небезпеку? Автор вважає, що в цьому випадку, ні.

Смертна кара унеможлиблює скоєння повторного злочину.

З іншого боку, неможливо абсолютно точно визначити та мати гарантії, що засуджена особа не виправилась і буде вчиняти будь-які злочинів. Тому використання смертної кари з цього аспекту до сих пір залишається відкритим, адже якщо особа виправилась після покарання, має зразкову поведінку та може приносити суспільству користь, то буде доцільним зберегти життя.

Беккарія визнає, що, принаймні, в одному випадку смертна кара неминуха: коли обвинувачений володіє такими зв'язками, що може загрожувати суспільству, навіть перебуваючи в ув'язненні: «Смерть деяких громадян необхідна, коли нація втрачає свою свободу, або в період анархії, коли безладдя займають місце законів». Беккарія відтворює стару логіку виправдання вбивства тирана.

Проти смертної кари виступає Європейський союз і Рада Європи. Вони знову нагадали про неприйняття смертної кари в усіх країнах світу, і за будь-яких обставин. "Смертна кара - це жорстоке, нелюдське і принижуюче гідність покарання, яке суперечить праву на життя. Її відміна необхідна заради поваги

людської гідності", - йдеться в спільній заяві цих двох організацій з нагоди Європейського та Всесвітнього дня боротьби проти смертної кари, що відзначається 10 жовтня.

Глава дипломатії ЄС Жозеп Боррель і генеральний секретар Ради Європи Марія Пейчинович-Бурич зазначили в своїй заяві, що скасування смертної кари - це перш за все питання політичної волі.[26] Amnesty International - глобальна спілка, яка відстоює права людини, зокрема найбільше виступає проти смертної кари, учасниками якого є більше 10 мільйонів людей. Спілка вважає, що смертна кара - незворотня, і трапляються помилки. Страта - це вища і незворотня кара: ніколи не можна виключити ризик страти невинної людини. Наприклад, з 1973 року понад 180 ув'язнених, засуджених до страти в США, потім вони були виправдані, а інші були страчені, незважаючи на те, що було багато підстав вважати їх невинними.

Смертна кара не стримує злочинність. Країни, в яких застосовують смертну кару, зазвичай посилаються на страту як засіб утримання людей від скоєння злочинів. Це твердження неодноразово дискредитувалося, і немає жодних доказів того, що страта більш ефективна для зниження злочинності, ніж довічне ув'язнення.

Смертна кара часто використовується у системах правосуддя з недоліками. У багатьох випадках, зареєстрованих Amnesty International, людей стратили після того, як вони були засуджені під час вкрай несправедливих судових розглядів, на підставі доказів, запламованих тортурами, та без належного юридичного представництва. У деяких країнах смертні вироки виносяться як обов'язкове покарання за певні правопорушення, що означає, що судді не можуть розглянути обставини злочину або обвинуваченого до винесення вироку.

Це дискримінація. Тягар смертної кари непропорційно лягає на тих, хто перебуває в менш сприятливому соціально-економічному становищі або належить до расової, етнічної чи релігійної меншини. Сюди входить, наприклад, обмежений доступ до юридичного представництва чи більш несприятливе становище з погляду досвіду роботи у системі кримінального правосуддя.

Смертна кара як політичний інструмент. Влада деяких країн, наприклад Ірану та Судану, застосовує смертну кару для покарання політичних опонентів. [27]

«Суперечка про смертну кару – дуже давня, – заявив правозахисник Євген Захаров. – Я дійшов висновку, що люди, які підтримують смертну кару, й ті, хто проти неї, просто мислять у різних системах координат. І тому не можуть одне одному нічого довести».[28]

На думку автора, запровадження смертної кари у державу повинен вирішувати народ виходячи з політичних, моральних, релігійних, соціальних аспектів, а держава у свою чергу потрібна забезпечувати справедливе, неупереджене, досконале судочинство і законодавство.

Отже, якщо підсумувати вищесказане, думки вчених, позиції міжнародних організацій та рухів, то на сьогоднішній день немає єдиної думки про те, чи потрібно запроваджувати смертну кару чи ні. Дехто схиляється, що що найвищу міру покарання потрібно використовувати, адже деякі вважають, що це може дисциплінувати суспільство і зменшити рівень злочинності. Хоча такий аргумент спірний, адже статистика відображає протилежні дані.

Прихильники ідеї, що виступають проти смертної кари переконані, що смертна кара повністю порушує права людини, моральні, етичні аспекти, тому вона є неприпустимою. Також необхідно враховувати недосконалість судочинства, судові помилки та недоліки в законодавстві, корупцію

В Україні наразі є сумна статистика за кількістю тяжких та особливо тяжких злочинів. З цього виникає питання щодо повернення смертної кари в Україні.

У разі повернення смертної кари, Україна повинна буде вийти з Ради Європи і скасувати кілька десятків національних законодавчих актів та міжнародних документів, які держава зобов'язалась виконувати.

На думку автора, запровадження смертної кари в часи, коли Україна цілеспрямовано намагається приєднатися до Європейського Союзу, буде дуже серйозною помилкою. Україна позиціонує себе на світовій арені, як демократичну державу, в якій права людини посідають найвищу ланку, тому порушувати їх в будь-якому, а особливо в аспекті запровадження "розстрільних статей", є неприпустимо.

Якщо припустити, що Україна має намір запровадити таку міру покарання, то недосконалість судочинства та законодавства, високий рівень корупції можуть стати фатальними для невинних людей. Для запровадження смертної кари, в першу чергу, потрібно повністю позбавитися корупції. По-друге, необхідно вдосконалити органи досудового слідства, які будуть більш детально та якісно проводити розслідування з більшою кількістю перевірок, вдосконалити судочинство, позбутися будь-яких прогалин в законодавстві. Будь-яка помилка може коштувати комусь життя.

Також буде виникати суперечність між Конституцією. Для прикладу, стаття 64 Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України

.В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Потрібно звернути увагу на статтю 63, у якій йдеться про те, що Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду відповідно до Конституції України від 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями станом на 1 січня 2021 року

Право на життя людини - невід'ємне право. Тобто, запровадження смертної кари буде напряму порушувати Конституцію України.

Варто взяти також до уваги позицію Конституційного суду України, у якій йдеться про те, що законодавство України, а саме, Конституція, не має положення щодо застосування виняткової міри покарання. Смертну кару як вид покарання, не можна вважати винятком права на життя кожної людини, яке закріплене у статті 27 Конституції України. Внесення змін до Кримінального кодексу України щодо застосування цього виду покарання будуть розглядатись як ті, що суперечать Конституції України, тобто будуть визнані неконституційними. Нормативно-правові акти, які визнані неконституційними, втрачають свою чинність з дня ухвалення рішення КСУ про їх неконституційність.[29]

Зробивши невелике опитування, я дійшла висновку, що відношення до цієї міри покарання дуже різні: деякі її підтримували, проте більша частина відноситься вкрай негативно.

Ті, хто б хотів запровадження смертної кари аргументували своє бачення тим, що це може дисциплінувати населення, обдумувати наслідки своїх неправомірних дій. Діяння, за які б вони хотіли, щоб призначалась найвища міра покарання - це корупція, педофілія, та водіння за кермом в алкогольному або/та наркотичному сп'янінні, за особливо тяжкі злочини.

Ті, хто виступав проти смертної кари аргументували свою думку тим, що в Україні несправедлива судова система та недосконале законодавство. Проте, головним аргументом, на їхню думку, є надвисокий рівень корупції, адже є великий ризик засудити до смертної кари невинну людину, коли сам злочинець зможе відкупитися від правосуддя. Цей вид покарання необоротний, тому виправити помилку буде неможливим. Також необхідно враховувати думку, що смертна кара є зручним способом позбавлення державою “непотрібних, незручних” людей.

Отже, на думку автора, запровадження смертної кари в Україні є недоцільним та буде тягнути негативні наслідки як і для громадян, так і для держави на міжнародній арені:

1. Негативно зміниться відношення до України на міжнародній арені.
2. Україна порушить ряд конвенцій, які були ратифіковані
3. Негативна реакція населення, адже більшість проти повернення цього виду покарання.
4. Недосконалість судочинства та прогалини в законодавстві, помилки в процесі досудового розслідування можуть стати фатальними.
5. Високий рівень корупції: злочинці можуть відкупитися, а невинні люди постраждати.
6. Повернення цього виду покарання буде неконституційним
7. Повернення смертної кари, як виду покарання буде суперечити Конституції України, яка визнає право на життя невід'ємним

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

- смертна кара не являється ефективним способом запобігання злочинності та не виправдовує своїх цілей;

- міжнародні організації та рухи виступають проти застосування цієї міри покарання, адже це напряму порушує права людини;
- необхідно вдосконалювати правові механізми захисту прав людини не тільки у законодавстві держав, а і на міжнародному рівні задля повного скасування та заборону використання смертної кари.

Література:

1. Сотниченко В.М. Злочин та покарання у Середньовічній Європі URL:
2. Богданова Т. С. Політика і релігія: Методичні рекомендації до курсу. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004
3. Юдов М. Публічна смертна кара в середньовічній Європі як театралізоване дійство / Михайло Юдов, Катерина Юдова-Романова // Народознавчі зошити. — 2017. — № 2.
4. Карпенко М.І., Бандурович А.В. Смертна кара: бути чи не бути? Юридична наука. 2013. №5
5. Федорова А.Л., 200944 Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 83 (Частина II), 2009
6. Мамут Л.С. Декларация прав людини и гражданина 1789 года – веха на пути к универсальной концепции прав человека // Права человека в истории человечества и в современном мире – Москва: ИГиП АН СССР, 1989
7. Международное право. Под ред. Ковалева А.А., Черниченко С.В. – М., Омега-Л, 2006.
8. Al-Saadoon и Mufdhi v. the United Kingdom» (заява № 61498/08). URL:<https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%5B%22003-3044411-3369175%22%5D>
9. Пилецкий С. Г. Смертная казнь: варварство или справедливость? Социологические исследования. 2010. № 6. С. 118–126.)
10. Гросс, С.Р., О'Брайен, Б., Ху, К. и Кеннеди, ЕН Proc. Natl Acad. Sci. США <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.1306417111> (2014). URL http://www.law.umich.edu/special/exoneration/Documents/exonerations_us_1989_2012_full_report.pdf
11. Sentencing <https://www.law.cornell.edu/wex/sentencing>
12. Хорошун О.В. Особливості правової регламентації порядку виконання і відбування покарання у виді довічного позбавлення волі у зарубіжних країнах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». 2012. Випуск 18. С
13. Михальська Н. М. Проблеми смертної кари як інституту вивчення на міжнародній арені. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2010. № 2. С. 201204.
14. Геєць І. В. Міжнародно-правовий аспект права на життя. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 29 травня 2020 р. Суми. 2020. Частина 1. С. 55-58
15. Музыка А., Пуйко В. Смертна кара // Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. — К.: Укр.енцикл, Т. 5: ПС. — 2003. — С. 534.)
- 16 17 років без смертної кари в Україні. URL: <http://ridna.ua/2017/02/17-rokiv-bez-smertnoji-kary-v-ukrajini/>
17. Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі: історія і сучасність. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 8. С. 131 133.
18. Смертна кара в Китаї <https://uk.ago.pp.ua/3323405/1/smertna-kara-v-kitai.html>
19. Китай визначив розмір хабара, за який передбачено смертну кару [Електронний ресурс]. Режим доступу https://24tv.ua/kitay_viznachiv_rozmir_habara_za_yakiy_perebachenno_smertnu_karu_n678065.
20. Виконання та відбування кримінальних покарань за законодавством Японії Коломієць Н.В.
21. У США відновлюють смертну кару [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://ukrainian.voanews.com/a/ssha-smertna-kara/5021734.htm>
22. State by State [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://deathpenaltyinfo.org/state-and-federal-info/state-by-state>
23. Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии). Учебное пособие / Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. - М.: Зерцало, 1997. - 192 с

24. Смертная казнь в США [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://dejure.az/ru/article/smertnaya-kazn-v-ssha>
25. Erlich. The Deterrent Effekt of Capital Punishment // Amer. Econ. Rev. – 1975 (червень).
26. Євросоюз і Рада Європи заявили про повне неприйняття смертної кари [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://ua.interfax.com.ua/news/general/772584.html>
27. Who we are [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>
28. Смертну кару в Україні вважають недоцільною навіть її прихильники [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://tyzhden.ua/Society/46522>
29. Юридична позиція Конституційного суду України. Право на життя [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/421-pravo-na-zhyttya>